

Obr. 1 Rekonstrukční metamorfóza sibiřských sošek na kožešinové kombinézy. ■
Reconstructed metamorphosis from Siberian figures to fur overalls. ■

Rekonstrukční metamorfóza - kombinézy z lokalit Malta a Bureť

Libor Balák malíř, **Pavel Chronc** psycholog

Realitou maltsko-bureťské kultury ze střední Sibíře jsou sošky evidentně gravettiensky staticky komponované. Onu zajímavou a nevšední složku jejich vizáže vytváří fakt, že kolekce obsahuje mimo jiné fragmenty i celé sošky takové vizáže, že je považujeme za oděv a často jsou interpretovány jako kombinézy s kapucí. Nechceme však samozřejmě tuto tak lákavou diagnó-

zu přímo převzít.

Doloženy jsou tzv. neoděné a oděné venuše. U neoděných sošek je celá škála provedení, od velice obстойné až po chabou výtvarnou úroveň. Sošky nahých žen jsou zobrazeny se všemi charakteristickými črtami anatomických znaků, z nichž podtrhují evidentnost zadečku. Ten je často charakteristický podélnou středovou rýhou.

Vlasy jsou velmi často zobrazeny rýhami, některé jsou rovné, splývavé, jiné vlnité, a můžeme obdivovat, jak jejich autoři vyjadřují povahy povrchů materiálu a jaký cit pro ně mají a jak nechávají těla evidentně nahých postavíček s holou kůží v kontrastu s vrypy na vlasech hlavy. Ale idylka končí, některé hlavičky mají totiž i příčné vrypy. Co se stalo? Proč najednou po tom všem dělají něco, za co by jim každý soudný výtvarník utrl hlavu? Dělají právě takové sošky méně zdatní výtvarníci? Když jsem si prohlížel ostatní zdobnou tvorbu maltsko-buretských autorů zjistil jsem, že velmi často různé předměty zdobí, a to velkou škálou nejrozličnějších vzorů. Proto se mi zdá, že jsou tyto běžné vzory prostě použity pro hlavičku ne proto, aby vyjádřily vlasy a jejich charakteristiku, ale jen proto, že jsou takové vrypy prostě krásné. Nezapomněme na miniaturní velikosti sošek, kdy je problém na hlavu vůbec něco pěkného vyryt. Možná tyto příčné vrypy ukazují jen výtvarný záměr vyjádřit změnou struktury změnu barvy a nic víc.

Druhý konec spektra maltsko-buretských sošek ožívují figurky neforemných tyčkovitých nebo špalíkovitě rovných sošek bez zadečku a jeho anatomických rýh. Naopak rýhy ve tvaru písmene Y nám nabízejí dvě alternativy. Buď se jedná o nějakou mytologickou anatomickou zvláštnost, nějaké konkrétní báje postavy a nebo jde prostě o zřazení matérie kombinézy. Je nutno upozornit, že takové sošky jsou už pokryty horizontálními vrypy. Rýha oddělující obličej od svého okolí vypadá jako dělítko mezi obličejem a kapucí, ale ačkoli mají některé nahé sošky evidentní a čitelné vlasy, jiné mají na hlavě přesně totéž, co sošky v „kombinézách“. Tady totiž máme to, co známe už z willendorfsko-kostě-

novské kultury - kratší vlasy. I když rozhodně ne zcela krátké.

Teprve výstupek nad čelem některých sošek, které se už neobjevují v nahé verzi, a který lze snadno interpretovat jako efektní zřazení kapuce nad čelem, nám umožní reálněji uvažovat o kapuci i o kombinéze. Takto stažená kapuce je i praktická a pokud si vzpomeneme na eskymácké kapuce, které jsou u žen obzvlášť široké, aby se tam dostala i hlavička dítěte, můžeme si pak snadno představit tu variantu, že když zde dítě chybí, přebytečná matérie se prostě stáhne a vytvoří tento val.

Pokrytí těla oněmi již několikrát zmíněnými vrypy se skutečně v takové podobě nevyskytuje na žádné evidentně nahé sošce, kde bychom prostě mohli říct, že je to jen ozdoba nebo symbol jakýchsi sil.

Rovněž můžeme uvažovat o tom, že se jedná o mužské sošky, ale sexuální znaky a stav zadečku nám napoví, že je to vlastně úplně jedno, že je to prostě někdo v kombinéze.

I o těle by mohlo platit, že by tvůrci vše zdobili jen tak, sahající do své škály tehdy jim obecně známých prvků (textil, košíkování a podobně). Lidské tělo samo osobně totiž gravettienci velmi respektovali, jak o tom svědčí i jejich charakteristická důstojná póza venuší. A když už je zdobili, tak pletenými řemínky, tedy adekvátní ozdobou, a to jen na některých místech, protože u nahého těla se mnohé věci prostě musí nechat vyniknout (viz známe nahé torzo těla z Dolních Věstonic zdobené krátkými vrypy velmi respektující anatomii).

Na Sibiři najdeme i sošku s ozdobou kolem boků, upomínající Věstonickou venuši. Vytvoření krátkých rýh, obdobných zdobení některých vlasů nahých sošek, mě vede znovu k domněnce, že

se mohlo nejspíš jednat o prosté vyjádření změny matérie a především barvy. Myslím, že se autor prostě snažil, aby soška byla krásná, aby mu dílo nikdo nepomluvil a v tvrdé slonovině odvedl svoji miniaturu na jedničku. Až když si my zvětšíme takové práce a vidíme jak jsou oči křivé a jak jsou prsa nesouměrná často si neuvědomujeme, že autor nasadil jednu stranu velkoryse a na druhou mu už samozřejmě nevyšlo místo a navíc rydlo dělalo už úplně něco jiného a někde jinde než autor chtěl, ale milimetry byly zanedbatelné. Ještě vyzdobil hlavičku množstvím kratičkových horizontálních vrypů a měl radost, že je v nich řád a pořádek, jak jsou krásně pod sebou a to musel řešit co s nimi na kulačícím se vrchliku hlavy.

Pokud bychom chtěli po tak malých figurkách ještě názornější a přesvědčivější důkaz kombinéz, chtěli bychom nereálné. Myslím, že pokud si úlohu představíme jako matematickou rovnici, máme zde u typu s výčnčkem s nejvyšší pravděpodobností kapuci, a také to, co se děje se zadečkem, by logicky mohlo být zřasením kombinézy, která je kratší na bocích střihu a volnější uprostřed a rytí ozdobami na těle jako holé kůže můžeme snad vyloučit, protože se najednou prudce mění proporce do tyčinek a soudků, což by mohla dělat tlustá izolační matérie a také, jak jsem uvedl, takhle gravettienci nikdy po těle nečmárají.

A proč nenechali dávní autoři alespoň jednu takovou zvláštní sošku neporýpanou? Výtvarníci pro to mají termín „strach z prázdna“, ale možná prostě ze sousedů a duchů, aby je nepomluvíli a netrestali je, že práci odbyli a tak vyzdobili každické místo právě toho, kdo není jen holou kůží. (Takové vyjádření povrchu může souviset i s obranou proti sezónní depresi).

Nemůžeme se ubránit a neupozornit na Sungir a jeho horizontální pruhy korálků pohřbených jedinců. Předpojatost a očekávání čehokoli jednoduššího ve smyslu odívání v tomto případě snad neexistuje. V podmínkách severského gravettienu lze očekávat jedineč kalhoty, haleny, kabáty, pláště a samozřejmě i kombinézy. Zdejší lidé byli plně vynálezaví, nesmírně zruční a zimní období je často uvěznilo v obydlí proto, aby mohli šít a zdobit a zkrášlovat si tak svůj svět. Snižuje se tak teritoriální agresivita, rozvíjí se sociální citění a dovednosti. Společnost má prostor vytvářet složitější struktury (rod, kmen...) a s tím spojenou hierarchii a rozdělení kompetencí mezi své členy. Lidé se zaměstnávají, vypráví si u šití a zdobení. Byli vybaveni trpělivostí, šidly, kožešinami a kvalitními šlachami. Dochází k předávání pověstí, mytologie, zkušeností, zážitků z každodenního života... z jedné generace na druhou a tím se pěstuje kulturní tradice daného etnika.

Zcela vyjimečně jsem se setkal s úvahami, že gravettienci nemohli mít ještě kalhoty, protože ty se poprvé objevily až v době železné. Jde o stejnou argumentaci a údiv nad tím, že eskymáci a obyvatelé Sibíře měli od nepaměti sáně a lyže. Jsou prostě věci, které si naprosto nesmlouvavě diktují severské podmínky a kdo v takových podmínkách přežil, mohl být jedineč ten, kdo měl plnou profesionální špičkovou a naprosto spolehlivou výbavu a severský oděv kombinézy s kapucí byl jistě její součástí.

Váhový aspekt kombinézy, který se promítá do mobility tehdejšího etnika, ukazuje, že v létě se stal tento specializovaný oděv těžkým a zbytečným břemenem. To koresponduje s těžkou výbavou sungirského etnika a ukazuje to na tehdejší vyřešení technického charakteru během transportů těžkého vybavení.

Závěr

Ačkoli takzvané „oděné venuše“ z Malty a z Bureť můžeme posuzovat v jednotlivostech jako interpretovatelné, vždy i v těchto jednotlivostech musíme připouštět výklad - jako sošky oděné.

Nevyskytují se evidentně nahé sošky, které by byly ozdobeny vrypy na kůži, a vůbec už nemůžeme hovořit o znetvoření rýhami ani o totálním pokrytí rýhami, protože obličej je vždy čistý.

Vysvětlení vizáže sošek jako oděvů je logické jak při studiu samotných sošek, tak při porovnání s možným koženým či spíš kožešinovým oděvem, který vysvětluje i některé unikátní detaily.

Zbývá dodat, že technicky a materiálně byli malťané i bureťané schopni šít oděvy, které i klimaticky odpovídaly potřebám. Jak víme už ze Sungiru a z moravských nalezišť, otázka hmotnosti (v letním období se taková kombinéza změnila v neužitečnou zátěž) nehrála u střeoevropských, východoevropských a zřejmě ani u sibiřských gravetienců tak podstatnou roli.

Literatura*

- Abramova, Z. A. 1962:* Paleolitičeskoe iskusstvo na territorii SSSR, Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR, Moskva-Leningrad
- Jelínek, J. 1972:* Velký obrazový atlas pravěkého člověka, Artia, Praha
- “ 1986: Střecha nad hlavou. Moravské muzeum, Brno
- “ 1990: Umění v zrcadle věků, Moravské zemské muzeum, Brno
- Klíma, B. 1983:* Dolní Věstonice - tábořiště lovců mamutů, Academia, Praha
- Scheer, A. 1995:* Fertigen der Kleidung, Experimentelle archäologie, Museum Blanbeuren
- Spindler, K. 1998:* Muž z ledovce, Mladá fronta, Praha
- Svoboda, J. 1986:* Místři kamenného dláta, Panorama, Praha
- Wolf, J. 1970:* Poslední svědkové pravěku, Svoboda, Praha

Summary

Libor Balák, Pavel Chronc:
A Reconstruction Matamorphosis -
Overalls from Malta and Bureť
Localities

In their reconstruction, the authors interpret little statues of clad and/or non-clad women from Malta and Bureť like an effigy of women in fur overall with hood. Those women are clearly not naked. The authors do not consider the skin grooves/scratches to be neither documents of deformation, nor an artistic expression.

Libor Balák, Pavel Chronc:
Eine Rekonstruktionsmetamorphose -
Overalls aus Malta und Bureť
Fundstätten

In ihrer Rekonstruktion halten beide Autoren die Statuen der bekleideten und unbekleideten Frauen aus Malta und Bureť für eine Darstellung einer Frau im Pelzoverall mit Kapuze. Die Frauen sind offenbar nicht nackt. Die Autoren halten die Hautrillen für weder Missbildungsbeweis noch Kunstdarstellung.

**Uvedená literatura je společná pro tři předchozí příspěvky L. Baláka a P. Chronce.*